

Дмитренко (Лахно) Віта «Якби в мене отакий костюм був тоді, як я жила вдома, так я б на десятому небі була»: роль одягу у житті жінок-остарбайтерів під час перебування у Третньому Рейху [Електронна публікація-2015]. — Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/>

Віта Дмитренко (Лахно)

(Полтава)

**«ЯКБИ В МЕНЕ ОТАКИЙ КОСТЮМ БУВ ТОДІ, ЯК Я ЖИЛА ВДОМА,
ТАК Я Б НА ДЕСЯТОМУ НЕБІ БУЛА»: РОЛЬ ОДЯГУ У ЖИТТІ
ЖІНОК-ОСТАРБАТЕРІВ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ У ТРЕТЬОМУ
РЕЙХУ**

З поміж багатьох сюжетів, пов'язаних з подіями Другої світової війни — тема остарбайтерів посідає в сьгоднішніх дослідженнях важливе місце. Проте багато її проблем залишаються малодослідженими, особливо під кутом зору історії повсякдення. Однією з них є роль одягу у житті остарбайтерів-жінок під час перебування у Третньому Рейху.

Відомо, що одяг у житті людини слугує для задоволення матеріальних і естетичних потреб. Щодо перших, то він, в першу чергу, має бути наявним, зручним та сезонним. Зауважимо, що забезпечення східних робітників одяжею було однією з гострих проблем, адже спочатку видавати одяг остарбайтерам не передбачали. Лише наприкінці 1942 р. розпочинається видача робочого одягу східним робітникам [1, с.123]. З цього часу у таборах обладнували спеціальні кімнати для ремонту та пошиву одягу, за що із заробітної плати остарбайтерів вираховували кошти [2, арк.203].

У зв'язку з такою ситуацією, актуальною для примусових робітників була проблема здобуття одягу. Вона вирішувалася такими способами:

- носили той, що взяли з дому при виїзді: «Оце що з дому понабирала, як у сентябрі їхала ... а такого нічого не було» [3, с.127];

- знаходили замітники одягу (наприклад, за відсутності пальта використовували ковдру) [4, с.103];

- шили з тканини або перешивали непотрібну річ: «... в заводі дають тряпки витирати машини і ми шьєм себе «бельє» [5, арк.24];

- обмінювали менш значиму річ на предмети одягу;

- крали;

- купували в магазинах чи в людей: «Помню, я два плаття купила собі ще, зароботала» [6, с.140];

- отримували посилкою з дому. З цією метою українці у листах, адресованих на батьківщину, просили батьків надіслати їм необхідний предмет одягу. Так, у своєму листі до матері Варвара М. просить надіслати поштою «кохточку і спідничку... бо тут дістати не можна» [7, с.67];

- отримували від німецьких громадян: «... одна (немка — В.Д.) ... мене ... одела с ног до головы... И платнице, и не одно, и кофточки, и сарафанчики. Белье новое было, все новое» [8, с.113].

Остарбайтери по-різному ставилися до таких «подарунків». Одні схвалювали поведінку німецьких громадян, інші — засуджували дівчат, які брали «подачки»: «... я бы этого не допустила!» [8, с.113];

- заробляли на додатковій роботі.

Якщо одяг був незручним, то жінки його вдосконалювали. З цією метою його перешивали, підганяли під власний розмір, прибирали або додавали необхідні деталі. Ганна Грищенко пригадує: «Дали нам робочі костюми, штани і жилети. Більшість із нас штани першили на спідниці... фланелеві панталони... на блузки» [9, с.131].

Відомо, що в екстремальних випадках у житті людини на перше місце виходять вітальні потреби (ті, що забезпечують фізичне існування організму). Однак свідчення жінок-остарбайтерів дають можливість говорити, що і в складних умовах не втрачається певний естетизм. Одним з його виявів було ставлення примусових робітниць до свого зовнішнього вигляду, зокрема, одягу. Можливо, це можна пояснити захисною реакцією організму, коли потреба в

прекрасному дозволяє людині залишатися людиною. До того ж, саме естетична складова одягу більш характерна для жінок. Навіть перебуваючи в неволі, вони переймалися не лише наявністю одяжі, а й її якістю та привабливістю. Для цього вони додавали до вбрання певні прикрашаючи деталі, прагнули придбати (дістати) одяг з певного матеріалу та фасону, проявляли зацікавленість до вбрання місцевих жінок. Так, щоб виглядати красиво Антоніна Осадчук (Сліпенчук) шукала матеріал для пошиття обнови: «Я, пам'ятаю, знайшла шматок на хусточку. Щось таке чорне, якесь шовкове, дак бахрому поробила. А там дівчата давай блузки шити, комбінувати — тут таке, тут таке. Рукава такі сякі» [10, с.415].

Уродженка Шишацького району Полтавської області Євгенія Тараненко зраділа, що їй дісталася у Німеччині таке гарне вбрання: «... якби в мене отакий костюм був тоді, як я жила вдома, так я б на десятому небі була, бо ми тоді жили бідно» [11, с.232].

Такі настрої жінок можна зрозуміти, бо і на батьківщині було багато таких (особливо сільських), що не мали не те що вихідного, але й повсякденного добротного одягу. Приміром, колишня остарбайтера Галина Касіч зауважує: «Особливо скрутнo було з одягом. Мама 10 діб стояла у черзі у магазині в Микільській слобідці, батько їй носив їжу, щоб купити 10 метрів тканини — пошити мені якусь обнову, тоді студентці технікуму, та моїм братикам» [12, с.149]. А вже згадана Євгенія Тараненко розповідає: «У нас не було новенької спіднички чи платтячка на вихідний день... А це як ідемо в школу було, то мама було збирає ганчірки усі та ото ганчірнику здаємо, а ганчірник возив матерію таку ситу, поганеньку. Ото як купе там 3 м чи скільки, щоб пошити дітям хоч у школу, ото в нас було і святкове і нове» [11, с.232].

Серед остарбайтерів-жінок зустрічалися й справжні естети, які заради отримання вподобаної речі йшли на суттєві жертви. Такою була уродженка селища Марєфи Харківської області Зоя Артюхіна. Коли начальник табору, де вона проживала в Німеччині, відкрив магазин потриманих речей, дівчина вподобала собі драпове пальто. Проте, існувала суттєва проблема: воно

коштувало 10 марок — не підйомна сума для примусової робітниці. Щоб її вирішити підприємлива дівчина продавала хлопцям «свою мізерну пайку хліба, яку давали тільки зранку». Так вона наторгувала 12 марок. Збір коштів супроводжувався страхом, що омріяну річ можуть купити інші. Наступною перешкодою на шляху до бажаного стало те, що магазин працював лише 1 годину в суботу. Щоб до нього встигнути потрапити остарбайтерки після роботи «бігли як божевільні». Перенесені жертви виправдали себе, адже зрештою Зоя «купила омріяне пальто, і вистачило ще на блузу з коротким рукавом» [13, с.30-31].

Перебуваючи в Німеччині, жінки також спостерігали за тим, як одягаються німецькі господині. За словами Маї Савченко «...несмотря на невыносимую жизнь в неволе, как в физическом, так и моральном плане, в характере моем не пропали черты наблюдательности и простой любознательности». Дивлячись на місцевих фрау, дівчині «больше всего бросалось в глаза то, что... их светлые, пестренькие, с пышной юбкой платья, накрахмаленные и выутюженные, колокольчиком развивались вокруг колен. В своей работе женщины оставались по-утреннему свежими, ухоженными, даже элегантными... Вот едут женщины на полевые работы... Все на велосипедах, в кокетливых платьицах, в веселых косыночках. И если бы не отдельные детали, то можно было бы подумать, что едут на увеселительную прогулку, а не на полевые работы» [14, с.291]. Саме ці елементи німецької культури дівчина наслідуватиме пізніше — в умовах радянської дійсності після війни. «На всю жизнь я перейняла этот стиль... оставатися во всем женщиной, заботящейся о своем внешнем виде. Примеров для этого было много» — резюмує жінка [14, с. 291].

Тож можемо констатувати, що одяг задовольняв не лише матеріальні потреби жінок-остарбайтерів. Не менш важливим було його естетичне сприйняття. Потреба в красі дозволяла українським дівчатам підкреслити жіночність, що було важливо і в умовах екстремального повсякдення.

Джерела та література:

1. Пастушенко Т. В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942-1953) / Т. В. Пастушенко; Інститут історії України НАН України. — К.: [Б. в.], 2009. — 282 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). — Ф.Р-3676: Штаб імперського керівника (рейхсляйтера) Розенберга для окупованих східних областей. — Оп. 4. — Спр. 311: Документи фірми «Хюттенверке Кайзер А.Г.» (листування з різними адміністративними органами в Берліні про громадян, жителів УРСР, які працювали в цій фірмі в 1942-1944 рр.
3. Галавур Ніна Федорівна // Маленькі люди на великій війні: усні історії остарбайтерів та в'язнів концтаборів з Полтавщини / Упор. В. Лахно; відп. ред. Ю. Волошин. — Полтава: ПНПУ, 2011. — С. 118-135.
4. Украина в огне Великой Отечественной войны: Сб. документов, материалов, статей. К 60-летию Победы. — Луганск: Совет организации ветеранов Луганской области Украины, Благовест, 2005. — 400 с.
5. ЦДАГО України. — Ф. Р-166: Комісія з історії Великої Вітчизняної війни при Академії наук УРСР. 1941-1950 рр. — Оп. 2. — Спр. 41: Листи на Батьківщину від радянських громадян, вигнаних в Німеччину, квітень 1944 р.
6. Перепелиця Віра Андріївна // Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко. — Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. — С.138-140.
7. Німецькі окупанти на Полтавщині (1941-1943 рр.). Збірник документів / Гол. ред. Приходченко. — Полтава: Вид-во «Зоря Полтавщини», 1947. — 80 с.
8. Віра Омелянівна З. // Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко. — Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. — С.109-113.

9. Грищенко Ганна Федорівна // То була неволя. Спогади та листи «остарбайтерів» / НАН України. Інститут історії України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 129-132.
10. Осадчук (Сліпенчук) Антоніна Прокопівна // То була неволя. Спогади та листи «остарбайтерів» / НАН України. Інститут історії України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 408-439.
11. Тараненко Євгенія Григорівна // Маленькі люди на великій війні: усні історії остарбайтерів та в'язнів концтаборів з Полтавщини / Упор. В. Лахно; відп. ред. Ю. Волошин. — Полтава: ПНПУ, 2011. — С. 229-242.
12. Касіч Галина Василівна // То була неволя. Спогади та листи «остарбайтерів» / НАН України. Інститут історії України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 148-156.
13. Артюхіна З.П. Пам'ять! / Зоя Прокоф'євна Артюхіна // Спогади-терни. Про моє життя німецьке...: Спогади про перебування на примусових роботах у нацистській Німеччині / Гол. ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко; упоряд., коментар І. Є. Реброва. — Харків: Право, 2008. — С. 30-31.
14. Савченко Майя Гаврилівна // То була неволя. Спогади та листи «остарбайтерів» / НАН України. Інститут історії України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 245-308.

